

реализуются, если глубоко осознаются. Выделяют материальные и духовные ценности. Высшими духовными ценностями являются любовь, смысл жизни, правда, справедливость.

Ключевые слова: ценность, моральная жизнь человека, свобода, смысл жизни, счастье.

Poluhtovych Tetiana. Moral Values in Human Life. On the basis of analysis of the sources considered moral value of human life that is significant and meaningful in terms of public interest and become the norm. Values fill the meaning of human existence. They appear in her mind, as value judgments. Values acquire social meaning, realized if deeply understood. There are material and spiritual values. The highest spiritual values of love, the meaning of life, truth, justice.

Key words: value, moral life, liberty, the meaning of life and happiness.

Стаття надійшла до редколегії
09.04.2013 р.

УДК 165.242.1:530.145

Олександра Стебельська

Інтегральний характер квантового підходу до вивчення природи свідомості

Статтю присвячено аналізу квантово-механічних досліджень природи свідомості. Квантова теорія свідомості прагне синтезувати у власному вченні такі науки, як психологія, філософія, фізика, кібернетика, нейрофізіологія, еніологія та ін. У результаті критичного аналізу стверджено неможливість обмежити дослідження природи свідомості вивченням функціонування мозку людини. Свідомість долає ці межі, як і межі суб'єктивності, і постає надпросторовою та надчасовою сутністю.

Ключові слова: свідомість, квантова механіка, голографія, надпросторовість, надчасовість, нелокальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному світі проблема свідомості постала особливо гостро, оскільки від розв'язання того, *що* чи *хто* ми є, залежить розв'язання всіх фундаментальних проблем людства, починаючи від онтологічних та гносеологічних, і завершуючи етичними та естетичними. Сьогодні у спробах осмислити свідомість немає однозначної філософської думки. Частина філософів, зокрема менталісти вважають, що свідомість – унікальна реальність, яка володіє своїм особливим онтологічним статусом. На противагу їм, філософи-еволюціоністи вважають свідомість епіфеноменом еволюційних матеріальних процесів. Між цими двома дискурсами свідомості існує чимала кількість підходів, які пропонують власні та дещо відмінні шляхи вивчення природи свідомості. Аналіз даної проблематики й становить мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Серед основних філософських підходів щодо природи свідомості можна назвати трансцендентальний, феноменологічно-екзистенційний, структуралістський та постструктуралістський, лінгвістичний, діалектичний та інші; до підходів конкретно-наукового плану належать емерджентний, когнітивний, елімінативний та ін. Підходів до теми та концепцій свідомості існує досить багато, і в певний момент видається, що природа свідомості розмивається і стає фактично непомітною за всіма варіантами розв'язання питання про її природу. Як тільки ми починаємо говорити про свідомість, вона перетворюється на ВСЕ! Вона і там, і тут. І пояснювати її можна, ґрунтуючись на різних позиціях. Характерні риси свідомості при цьому набувають такого розмаїття, що вона просто розчиняється в цих кількісних визначеннях, а тому схопити її суть неможливо.

Тому не дивно є поява позиції такого філософа-лінгвіста, як Л. Вітгенштейн, який зазначав, що не варто говорити про те, що не набуває чітких та визначених образів, оскільки це загрожує нам породженням усе нових і нових проблем, замість розв'язання основних. «Правильним методом філософії був би такий: не говорити нічого, окрім того, що може бути сказано, – отже, крім пропозицій природознавства, тобто того, що не має нічого спільного з філософією, і потім завжди, коли хто-небудь захоче сказати щось метафізичне, показати йому, що він не дав жодного значення деяким знакам у своїх пропозиціях» [5, с. 217]. Однак ризикну не погодитись із автором, оскільки якби

людство щоразу змовчувало про те, що є недоступним нам, ми б ніколи не досягли того, що маємо. Незрозумілий сенс і заплутаний зміст чогось не повинні ставати на заваді прагнення пізнання, основною метою якого, власне, і є бажання досягнути або ж хоча б наблизитися до розуміння того, що виринає до нас із темних глибин Всесвіту. Не зупинилися перед складностями явища свідомості й численні дослідники. Сьогодні філософські підходи до вивчення свідомості тісно переплітаються з науковими. Можна навіть стверджувати про відносність самого поділу на наукові та філософські підходи. Унаслідок цього поступово приходимо до потреби створення єдиного інтегрального підходу, який був би здатен охопити різні тлумачення природи свідомості. Серед великої кількості підходів, що існують на сьогодні, квантовий підхід до вивчення свідомості певною мірою відповідає заданій вимозі. Цей підхід, спираючися на дослідження у сфері квантової механіки, прагне пояснити унікальний характер феномену свідомості: визнаючи за свідомістю право на автономний статус і не редукуючи її діяльність до функціонування мозку, він водночас пропонує хоч якесь розв'язання психофізичної проблеми. Більше того, квантова теорія свідомості не суперечить досягненням філософів-менталістів, оскільки, як і вони, стверджує нефізичний характер свідомості. Однак, на відміну від них, вона прагне під усі умоглядні твердження підвести наукову базу, що і зближує її з еволюціоністами. Без сумніву, на шляху реалізації такого підходу виникають труднощі, пов'язані зі складністю синтезу в одному вченні досягнення багатьох наук. Разом із тим самі дослідження в межах квантового підходу володіють високим рівнем *гіпотетичності* й *поки що не заслуговують на статус повноцінної та завершеної наукової теорії*. Тому говорити про наукову теорію буде необгрунтованим перебільшенням. Тим не менше, дослідження у сфері квантової свідомості обнадійливі й відкривають шлях для більш цілісного розуміння природи такого феномену, як свідомість. І сьогодні процес діалогу дослідників феномену свідомості вступив у нову фазу діалогу й узгодження змісту окремих напрямів і течій філософії свідомості для створення спільного «тексту» [17, с. 213].

Відповідно, реалізація інтегрального підходу нині є **актуальною** і важливою для вивчення природи свідомості.

Об'єкт цього дослідження – природа свідомості з позиції квантової теорії.

Мета статті – проаналізувати можливості інтегрального підходу, зокрема можливості синтезу між філософією, психологією, фізикою, нейрофізіологією і навіть еніологією, що вивчає паранормальні явища.

Виклад основного матеріалу й обгрунтування отриманих результатів дослідження. Природа свідомості така, що певною мірою пов'язана з функціонуванням нашого тіла. Наголошуючи на цьому, еволюціоністи мають рацію. Дослідження нейрофізіологів доводять потребу залучення їхніх досягнень у загальний дискурс свідомості. З розвитком науки ігнорувати вплив нашого мозку на діяльність свідомості неможливо. Зокрема, на сьогодні існує дві провідні течії, що пов'язують діяльність свідомості з діяльністю мозку: елімінативізм та емерджентизм. Перший напрям досить радикальний, оскільки фактично заперечує потребу існування самої свідомості й зводить усі її прояви до нейронної взаємодії. Елімінативізм як різновид матеріалізму критично ставиться до понятійного апарату сучасних наукових уявлень про психічні процеси. Представники елімінативізму вважають, що психологічні концепції, уявлення про свідомість і відповідний категоріальний апарат потребують заміни підходом, який оперує поняттями нейронних взаємодій головного мозку. Категорії «бажання», «мотив», «віра», «розуміння» повинні зникнути з описів психічних процесів, як зникли свого часу поняття флогістону, теплорода, віталізму. «Пропозиційні настанови народної психології не являють собою нездоланного бар'єра для хвилі поступу нейронауки. Навпаки, принципова заміна народної психології є не тільки можливою, а й представляє собою одну з найбільш інтригуючих теоретичних заміни, які коли-небудь могли уявити» [19, с. 90]. Елімінативізм представлено в роботах Пола і Патриції Черчлендів, Д. Деннета.

Ідея емерджентності в багатьох натуралістичних теоріях слугує поясненням унікальності виникнення самого феномену свідомості у Всесвіті. Емерджентними є властивості вищого рівня, пов'язані з матеріальними процесами нижчого рівня, до яких вони не можуть бути зведені й не можуть бути визначені на їх основі. Емерджентна поведінка виникає тоді, коли діяльність простих сутностей (індивідів) у довірлі спричиняє утворення більш комплексної складної поведінки, що має властивості, не притаманні жодному з індивідів. «Свідомість як емерджентний феномен є властивістю системи, що природним чином виникає при досягненні цією системою достатнього ступеня організаційної та

функціональної складності й не потребує для свого виникнення запуску якихось нових фундаментальних фізичних процесів, принципово відмінних від тих, що вже відомі зі спостережень за поведінкою неживої матерії» [11, с. 345]. Прикладами емерджентних явищ є циклони в метеорології, нації в соціології, «світова павутина» тощо [6, с. 196–206]. Певною мірою ідея емерджентності слугує певним середнім шляхом між менталізмом та еволюціонізмом, оскільки визнає за свідомістю право на суб'єктивність.

Переважно всі течії нейрофізіологічного спрямування стикаються з низкою нерозв'язуваних проблем. Зокрема, у їх межах виникають труднощі з тлумаченням якісного, суб'єктивного характеру свідомості, ідеальне ж стає для них просто нездоланим бар'єром.

Тим не менше, свідомість здатна поставати перед нами й іншим своїм боком, як реальність дещо іншого порядку, як цілісність, що має імплікативно-логічний характер, а не фізично-причинний. Вона не полягає у фізико-хімічних процесах у мозку. Свідомість – це реальність особливого порядку, яка долає не тільки часові, а й просторові рамки, і призводить до найбільш фундаментального синтезу дійсності [15]. Усе, що матерія роз'єднує, свідомість єднає. Складається враження, що свідомість і є тією світовою павутиною, завдяки якій усе набуває єдності. Інтернет постає дитячою забавкою порівняно із цим «всепроникним ефіром», про який говорив М. Мамардашвілі. Відповідно, свідомість неможливо замкнути в рамках певного тіла [9]. Свідомість всюди: у нашому повсякденні, у нашій поведінці, у нашому мисленні, у наших розмовах, на нашій роботі, у нашому спілкуванні. І водночас вона одна. Спираючися на дослідження у сфері квантової теорії свідомості, можна стверджувати, що межі свідомості розсуваються фактично до безкінечності. У межах такого сприйняття свідомості набувають певного пояснення паранормальні явища та здібності [10]. *Свідомість – це така позачасова та позапросторова сутність, що володіє онтологічним статусом і основною функцією якої є не просто відображення реальності та її копіювання, а творче переосмислення, спрямоване на створення єдиної цільної картини світу.*

Дослідження в межах квантового підходу до вивчення свідомості здатні на сьогодні об'єднати, здавалося б різні риси свідомості. Зазначений підхід розвивається на межі фізики, нейрофізіології, філософії, психології та еніології, що, власне, і визначає його інтегральний характер. Квантова теорія свідомості балансує між ідеалізмом та матеріалізмом, прагнучи уникнути зчочування чи то в один, чи то в другий бік. У чому ж суть даної гіпотези? 1982 р. відбулася подія, що внесла значні зміни в науковий світогляд. У Паризькому університеті дослідницька група під керівництвом фізика А. Аспекта виявила, що в певних умовах елементарні частки (кванти) здатні миттєво взаємодіяти одна з одною незалежно від відстані. Цей експеримент повністю заперечив постулат А. Ейнштейна про граничну швидкість поширення взаємодії, що дорівнює швидкості світла. Така мандрівка швидше швидкості світла рівносильна зламу часового (і просторового) бар'єра. Спираючися на цей експеримент, дослідники припустили, що свідомість можна пояснити такими квантовими кореляціями. Свідомість, отже, поставала як надфізичний зв'язок, що виникає в результаті квантових взаємодій. Дослідження щодо зв'язку свідомості з функціонуванням квантових полів розвинула дослідниця з Харкова **В. І. Штанько**. Вона заявила про те, що основною характеристикою психічного постає його універсальна цілісність, здатність охопити і створити дещо безперевне. В. Штанько наголошує, що на основі методологічного осмислення результатів квантово-механічних досліджень з'являється можливість вийти «до такої цілісності, яка має зовсім іншу природу – імплікативно-логічну, джерелом якої слугує не той чи той вид зв'язування елементів у єдність, а заперечення і виключення самого стану повного й вичерпного розкладу системи на будь-які відокремлені елементи або множини взагалі. Імплікативний зв'язок характеризує не процес заміни одного явища іншими, а логічну залежність ('якщо ..., то ...') – розкриття потенційних можливостей системи в процесі її розвитку (руху), зумовлених конкретно природою її немеханічної цілісності. Ці потенційні можливості, завдяки властивості цілісності, узгоджені і зкорельовані так, що зміна станів однієї з підсистем миттєвим і несилковим чином змінює стан іншої підсистеми (не заподіює, а тягне за собою зміну станів іншої підсистеми)» [16]. Ще А. Бергсон зазначав, що наша свідомість володіє такою характеристикою як «плинність», у рамках якої всі події нашого життя переплітаються в одне ціле, де минуле, теперішнє та майбутнє зливаються в один процес. Свідомість здатна здійснювати якісний синтез, аналогічний єдності музичної фрази [1, с. 98]. Концепція цілісності дає змогу пояснити не фізично-причинний, а імплікативно-логічний зв'язок подій на

макроскопічно віддалених синапсах головного мозку; цілісний функціональний стан головного мозку, що породжується масовим процесом несилкових взаємодій на синапсах і підтримується ним, пов'язує стани сенсорних, моторних та інформаційних нейронів і встановлює контроль над ними.

Подібні дослідження здійснювали й західні дослідники, які, спираючися на квантові дослідження, висунули ідею голограми для пояснення природи свідомості [13]. Особливістю голографічної плівки є те, що кожна невелика частина такої плівки містить усю інформацію цілого. Цю властивість голограми почали широко використовувати вчені, оскільки вона пояснювала багато ефектів та явищ, пов'язаних зі свідомістю. Зокрема, саме ця властивість голограми навела К. Прібрама на думку про те, що пам'ять, як одна із центральних функцій мозку, має розподілений, а не локалізований характер. Кожна частина мозку може містити інформацію, що відновлює пам'ять як ціле. Так само голографічний характер, на його думку, має і наше мислення. «Моя гіпотеза полягає в тому, що усіляке мислення включає, окрім маніпуляції знаками й символами, голографічний компонент. Голограми – це «каталізатори думки». Хоча самі вони залишаються незмінними, вони входять у процес мислення і полегшують його. Відповідно до цього погляду, думка – це пошук зменшення невизначеності за допомогою розподіленої голографічної пам'яті, тобто прагнення придбати потрібну інформацію. Коли завдання викликають роботу думки, суб'єкт найчастіше починає шукати контекстні та структурні відповідності, а не просто специфічні одиниці інформації. На мою думку, ці відповідності найлегше виявляються, коли операція кодування здійснюється в голографічній формі» [12, с. 406–407].

Такої ж думки притримувався **Д. Бом**. У результаті досліджень він прийшов до думки про те, що елементарні частки не є незалежними «частками матерії», а є частинами неподільного цілого, до того ж саме ціле постулювалось як первинна реальність. Д. Бом говорить «про взаємопов'язану мережу квантів, що сплітають весь всесвіт в одне. Отже, це вело до якоїсь неподільності всесвіту – хоч цього й не видно у великих масштабах, оскільки кванти дуже малі, і, знову-таки, усе це виглядає безперервним, як піщинки в годиннику» [4]. Ще більш дивним було те, що на цьому рівні взаємодії повністю відсутня локалізація. Усі точки простору стали єдиними й говорити про просторове розділення стало беззмістовним. Тому з'являється можливість миттєвого визначення квантового стану в одному місці на будь-якій відстані через вимірювання поєданого з ним стану в іншому місці й, відповідно, його передача з безкінечною швидкістю – квантова телепортація. «Інакше кажучи, у деяких випадках може існувати зв'язок між частинками, які перебувають на значній відстані. Це порушує класичну вимогу локальності: що лише речі, близько розташовані один до одного, можуть впливати один на одного» [4]. І чим більше Д. Бом досліджував цю проблему, тим більше він переконувався в тому, що наш Всесвіт фактично використовує голографічний принцип у своїй роботі, та взагалі сам представляє собою свого роду величезну голограму [13, с. 31–48]. Подібно до того, як кожний шматочок голограми містить у собі зображення цілого, кожна частина Всесвіту містить у собі весь Всесвіт. Це означає: якби ми знали як користуватися цією властивістю голограми, то могли б виявити галактику Андромеди на мізинці власної руки. Ми могли б також здійснювати подорожі в часі, оскільки минуле й майбутнє вже присутні в кожній частині часу та простору. Кожна клітина нашого тіла вже містить у собі весь згорнений всесвіт. Свідомість, за Д. Бомом, відповідно постає як більш тонка форма матерії, і основа для її взаємодії з іншими формами матерії лежить на набагато глибшому рівні реальності. Така позиція загрожує редукуванням свідомості до звичайної взаємодії елементарних частин, що, у свою чергу, здатне спричинити неадекватне розуміння цього феномену, адже поза розглядом залишається питання, пов'язані з ідеальним характером свідомості. Тому, спираючися на дослідження у сфері квантової теорії, коректніше зазначати не те, що свідомість є тонкою формою матерії, а те, що немає сенсу говорити про певну роз'єднаність свідомості й матерії, оскільки на глибшому рівні вони все одно пов'язані.

«Голографічна позиція» науковців, урешті-решт, не є новиною для філософів, оскільки ще Анаксагор говорив про існування гомемерій, а саме будь-яка річ містить у собі гомемерії всіх видів. «Усе міститься у всьому, кожна ж [річ] характеризується тим, що в ній переважає» [3, с. 135]. Один із основних принципів філософії М. Кузанського принцип «усе у всьому» – своєрідне відображення ідеї Анаксагора, згідно з яким кожна річ тією чи іншою мірою містить у собі всі інші речі. Однак у його творах виявляється вплив насамперед Платона й неоплатоніків. «...Бог у всьому так, що все – в ньому, а тепер з'ясувалося, що Бог у всьому як би через посередництво Всесвіту, то, очевидно, все – у всьому й кожне – в кожному» [7]. Розуміння природи свідомості за принципом

голографії також стикується з уявленнями філософів-менталістів про позапросторовий та позачасовий характер свідомості, про транссуб'єктивність свідомості [15].

Ще однією ваговою концепцією квантового підходу до вивчення свідомості є концепція **Х. Еверетта**. Особливістю цієї концепції є той факт, що вона не стільки акцентує увагу на теорії квантової зчепленості елементів, скільки на проблемі *вимірювання у квантовій теорії*, зокрема на той факт, що не варто псувати квантову механіку постулатом редукції, а варто спиратися на характерну для неї лінійність. Що це означає? Переважно коли ми сприймаємо певну ситуацію, ми розуміємо, що шляхи її розвитку можуть бути різноманітними, проте так чи інакше, але результат розвитку буде лише одним. Проте Х. Еверетт зазначив, що особливістю квантової фізики є той факт, що, будучи послідовними до кінця, ми не зобов'язані викидати жодну з альтернатив. «Є, однак, подання в термінах суперпозиції, кожен елемент якої містить певний стан спостерігача й відповідний стан системи. Отож, з кожним наступним наглядом (або взаємодією), спостерігач “розростається” в безліч різних станів. Кожна гілка являє собою інший результат вимірювання і відповідного власного стану системи об'єкта. Усі гілки існують одночасно в суперпозиції після будь-якої даної послідовності спостережень» [18]. Концепція Х. Еверетта припускає, що кожен член суперпозиції являє собою різні класичні реальності, або різні класичні світи. І всі ці реальності є абсолютно рівноправними. Свідомість тут розщеплюється, розслююється, відповідно до того, як квантовий світ розслююється на альтернативні класичні світи [10, с. 424]. Якщо ми приймаємо розширену концепцію Х. Еверетта, то розподіл альтернатив – це не що інше, як свідомість, тобто функція, якою володіють лише істоти. *У концепції Х. Еверетта свідомість пронизує квантовий світ, тобто всі його проекції. Тому не дивним видається припущення, що індивідуальна свідомість за певних умов здатна долати власні межі й виходити у квантовий світ загалом, заглянути за куліси класичного світу й побачити паралельні світи* [10, с. 428]. Тут Х. Еверетт перегукується з багатьма представниками менталізму, оскільки зазначає, що свідомість – це особлива реальність, абсолютно спонтанна, не визначена, яка лежить в основі реальності. Більше того, від неї залежить, яку саме реальність ми будемо бачити, оскільки все проходить саме через її призму. І якщо висловлюватись радикальніше, то поза свідомістю не існує реальності. І навіть якщо наші можливості обмежені, ми все-таки здатні повернути голову в бік і побачити, що відбувається збоку, здатні зазирнути в «задзеркалля». Навіть такий визначний дослідник у сфері нейрофізіології, як Н. Бехтерева, визнала певну необхідність припустити в дослідженні, щоправда, у межах нейрофізіології, свідомості т. зв. «задзеркалля»: «...я зацікавилася явищами, якими якимось не прийнято займатися в серйозних наукових дослідженнях, тими, які можуть бути позначені як особливі випадки – “дивні явища”: надзвичайно сильні впливи однієї людини на іншу або інших в заданій ситуації, при чому вплив не лише на психічну, а й на соматичну сферу, бачення віддалених подій сьогодення, минулого і (що вже в жодні ворота не лізе!) майбутнього» [2, с. 194]. Зазирнути в інші реальності можливо лише за умови подолання перегородок та розмивання меж реальностей. Згідно зі згаданою теорією, поява перегородок – це процес усвідомлення, відповідно, їх розмивання – це «межа свідомості», коли свідомість фактично зникає. Такі стани переважно називаються трансом. Із цього погляду для нас стають важливими досягнення східної філософії, які говорять про потребу праці людини зі вдосконалення власної свідомості [14].

Якщо стати на окреслену позицію, то для свідомості не існує ані часу, ані простору, ані єдиного можливого світу. Вона є абсолютною спонтанністю, яка ліпить нас, або яку ліпимо ми самі залежно від того, з чим маємо справу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Квантова теорія свідомості здатна асимілювати у своєму вченні такі напрями дослідження свідомості, як фізика, нейрофізіологія, філософія, психологія, еніологія. Зрозуміло, що ця теорія має велику кількість недоліків і висвітлити їх у цій статті неможливо. Достатньо зацентрувати на тому факті, що, по суті, не доведено, що квантові кореляції відбуваються в мозку. Однак варто зазначити, що квантова теорія свідомості поки що перебуває на початку свого розвитку і з кожним днем набирає нових обертів. Так чи інакше, теорія квантової свідомості підійшла до проблеми свідомості комплексно. І сьогодні це одна з небагатьох теорій, що прагнуть пояснити природу свідомості, застосовуючи інтегральний метод вивчення. Такий підхід є достатньо складним, оскільки передовсім вимагає вміння слухати представників різних напрямів, здатності сприймати набуте знання відносним і не завершеним. Особливо актуальними із цього приводу стають слова К. Лоренца про те, що будь-які наші знання є робочими гіпотезами, які ми в будь-який момент повинні мати сміливість відкинути. І це не є приниженням цінності

наших знань, оскільки будь-який новий фрагмент є кроком уперед, істина пізнається з іншого ракурсу. «Для нас вірна та робоча гіпотеза, яка мостить дорогу для наступних пізнавальних кроків або, принаймні, не стоїть у них на шляху» [8]. Таким шляхом «не-абсолютності знання» мають іти й дослідники проблеми свідомості.

Джерела та література

1. Бергсон А. Собрание сочинений : в 4 т. Т. 1 : Опыт о непосредственных данных сознания. Материя и память / А. Бергсон ; [пер с фр. Б. Бычковский]. – М. : Моск. клуб, 1992. – 336 с.
2. Бехтерева Н. Магия мозга и лабиринты жизни / Н. Бехтерева. – СПб. : Нотабене, 1999. – 299 с.
3. Богомолов А. Диалектический Логос. Становление античной диалектики / А. Богомолов. – М. : Мысль, 1982. – 263 с.
4. Бом Д. Развертывающееся значение. Три дня диалогов с Дэвидом Бомом [Электронный ресурс] / Д. Бом // Б-ка электр. публикаций. – Режим доступа : http://popovkin-av.narod.ru/materials/bohm_Unfolding_Meaning.pdf
5. Витгенштейн Л. Логико-философский трактат / Л. Витгенштейн ; пер. с нем. В. Руднева // Избранные работы. – М. : Изд. дом «Территория будущего», 2005. – 440 с.
6. Комар О. В. Емерджентний підхід як основа еволюційного пояснення свідомості / О. В. Комар // Мультиверсум: філософський альманах : зб. наук. пр. / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К. : [б. в.], 2009. – Вип. 77. – С. 196–206.
7. Кузанский Н. Об ученом незнании [Электронный ресурс] / Н. Кузанский // Б-ка электр. публикаций. – Режим доступа : http://www.theosophy.ru/lib/de_docta.htm
8. Лоренц К. Кантовская концепция априори в свете современной биологии [Электронный ресурс] / К. Лоренц // Б-ка электр. публикаций. – Режим доступа : <http://www.ltn.lv/~elefzaze/lorenz/apriori.html>
9. Мамардашвили М. Сознание как парадоксальность, к которой невозможно привыкнуть / М. Мамардашвили // Как я понимаю философию. – М. : Изд. группа «Прогресс»; «Культура», 1992. – С. 72–86.
10. Менский М. Концепция сознания в контексте квантовой механики / М. Менский // Успехи физических наук. – 2005. – Т. 145. – № 4. – С. 41–435.
11. Пенроуз Р. Тени разума: в поисках науки о сознании / Р. Пенроуз ; [пер. с англ. А. Логунова и Н. Зубченко]. – Москва ; Ижевск : Ин-т компьютерных исслед., 2005. – 688 с.
12. Прибрам К. Языки мозга / К. Прибрам ; [пер. с англ. Н. Данилова и Е. Хомская]. – М. : Прогресс, 1975. – 461 с.
13. Талбот М. Голографическая Вселенная / М. Талбот ; [пер. с англ. В. Постников]. – М. : Изд. дом «София», 2004. – 368 с.
14. Торчинов Е. Религии мира: опыт запредельного. Психотехника и трансперсональные состояния [Электронный ресурс] / Е. Торчинов // Б-ка электр. публикаций. – Режим доступа : <http://psylib.ukrweb.net/books/torch01/index.htm>
15. Франк С. Л. Душа человека. Опыт введения в философскую психологию [Электронный ресурс] / С. Л. Франк // Б-ка электр. публикаций. – Режим доступа : <http://www.psylib.ukrweb.net/books/frans01/txt02.htm>
16. Цехмистро И. Концепция целостности [Электронный ресурс] / И. Цехмистро, В. Штанько // Б-ка электр. публикаций. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/koncelo/txt12.htm>
17. Шульга Е. Философия сознания: методологические инварианты исследования / Е. Шульга // Философия науки. Феномен сознания. – М. : ИФ РАН, 2006. – Вып. 12. – С. 196–213.
18. Эверетт Х. Формулировка квантовой механики через «соотнесённые состояния» [Электронный ресурс] / Х. Эверетт // Б-ка электр. публикаций. – Режим доступа : <http://www.everettica.org/art/Ever2.pdf>
19. Churchland P. M. Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes / P. M. Churchland // The Journal of Philosophy. – 1981. – Vol. 78. – No. 2. – P. 67–90.

Стебельская Александра. Интегральный характер квантового подхода к изучению природы сознания. Статья посвящена рассмотрению квантово-механических исследований природы сознания. Квантовая теория сознания стремится синтезировать в собственном учении такие науки, как психология, философия, физика, кибернетика, нейрофизиология, этиология и др. В результате критического анализа утверждается невозможность ограничить исследование природы сознания изучением функционирования мозга человека. Сознание преодолевает эти рамки, как и рамки субъективности, и представляется сверхпространственной и сверхвременной сущностью.

Ключевые слова: сознание, квантовая механика, голография, сверхпространственность, сверхвременность, нелокальность.

Stebelska Aleksandra. Integrated Character of Quantum Method in Studying Consciousness. This paper is devoted to the quantum-mechanical studies of the nature of consciousness. The theory of quantum consciousness synthesizes in own teaching various disciplines such as psychology, philosophy, physics, cybernetics, neurophysiology, eniology etc. As a result, the author claims the inability of the limiting of consciousness by the scope of brain functioning. Consciousness overcomes these limits and beyond subjectivity and demonstrate the overtemporal and the overspatial essence.

Key words: consciousness, quantum mechanics, holography, overtemporality, overspatiality, nonlocality.

Стаття надійшла до редколегії
25.03.2013 р.

УДК 124.5+130.2+141.319.8

Игорь Сухина

Социетальная культура, ее основные формы и ценностная специфика: философский анализ

В статье представлен философский анализ феномена социетальной культуры как культуры intersubъективных человеческих отношений, ее культурогенной специфики, основных структурных форм и ценностного содержания.

Ключевые слова: человек, сознание, ценность, деятельность, человеческие отношения, культура, социетальная культура, общество.

Постановка научной проблемы и её значение. Культура как антропогенный мир, в котором не только осуществляется жизнедеятельность человека, но и происходит его формирование, является определяющей характеристикой человека и его бытия в мире. Так, по словам отечественного философа Ф. Лазарева: «разгадка сущности человека лежит в сфере культурной реальности» [7, с. 36]. Поэтому тема философского осмысления культуры никогда не утратит своей актуальности.

При этом культура как универсальная по своему содержанию человеческая действительность наиболее полно проявляет свой творческий потенциал на социальном уровне человеческого бытия, через иницируемую ею систему человеческих отношений и совместной или коллективной деятельности, в которой происходит создание и освоение культурных явлений и благ и в которой развертываются основные характеристики человеческого.

Анализ исследований этой проблемы. Формирование философии культуры как направления современной философии, в которой осуществляется рефлексия относительно культуры на путях рационально-теоретического мышления, связано с работами таких видных западноевропейских философов, как Ф. Ницше, Г. Риккерт, В. Виндельбанд, В. Дильтей, Г. Зиммель, О. Шпенглер, Э. Кассирер, Х. Гадамер, К. Ясперс, Х. Ортега-и-Гассет и др. Среди современных отечественных философов, занимающихся проблемами философии культуры, следует выделить С. Крымского, М. Поповича, Ф. Лазарева, В. Горского, Ю. Павленко. Среди современных российских философов культуры надо отметить М. Кагана, А. Кармина, В. Межуева, Э. Маркаряна, Ю. Лотмана, П. Гуревича.

Вследствие безусловной актуальности философского осмысления культуры необходима дальнейшая разработка философии культуры, особенно в социально-антропологическом ракурсе, акцентирующем социокультурные пролонгации сущностных сил человеческой природы, когда человек способен выступать как коллективный субъект культуры, осуществляющий свою деятельность в универсуме человечески-значимых ценностей.

Цель статьи – философский анализ феномена социетальной культуры (как культуры intersubъективных человеческих отношений), ее культурогенной специфики, основных форм и ценностного содержания.

Изложение основного материала и обоснование полученных результатов исследования. Охватывая собой все стороны сознательно-мотивированной жизни и деятельности человека, куль-